

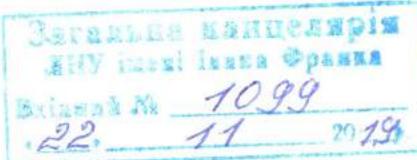
ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію *Лупак Марії Іванівни*
«Шевченкознавство української діаспори (1945–1991):
христологічний аспект»

на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01. – українська література, 03 – гуманітарні науки

Осмислення шевченкознавства діаспори як історіографічного та метакритичного об'єкта, з'ясування основних чинників формування христологічного досвіду в межах еміграційної шевченкіані, а також структурування та аналіз цього досвіду у працях діаспорних шевченкознавців, по суті, здійснюється вперше. Тому актуальність дослідження М. Лупак не викликає жодних сумнівів. Адже навряд чи сучасне шевченкознавство може претендувати на аналітичну цілість, якщо не буде належним чином освоєно діаспорного досвіду, а у цій царині виникають питання, котрі вимагають особливої дослідницької уваги. Першою чергою – це потреба в об'єктивному прочитанні та подоланні фальсифіаторських тенденцій щодо постаті Кобзаря. Тож поглиблені студії христологічного й націологічного дискурсів як домінантні у межах еміграційної шевченкіані сьогодні, як ніколи, на часі. А ще дана праця репрезентує важливість практики застосування христологічної інтерпретації творчості Шевченка як давньої герменевтичної стратегії.

Дисерантка поставила перед собою складну мету: історіографічно окреслити і проаналізувати христологічний дискурс у межах найрепрезентативніших праць діаспорного шевченкознавства. Складність завдання, як на мене, полягає в тому, що осмисленню шевченкознавства діаспори та аналізові окремих текстів еміграційних дослідників передували інші непрості проблеми, як-от: виявити характерні риси та простежити формування христологічного досвіду в межах еміграційної шевченкіані; виокремити і дефініціювати основні типи христологічних шевченкознавчих досвідів; окреслити спорадичні христологічні тенденції.

Наперед зазначу, що дисерантка досягла поставленої мети. Її дослідження обґрунтувало продуктивність христологічної інтерпретації у сфері історіографічних студій і оприявнило розгляд христології як іманентної українській культурі методології інтерпретації.

Робота М.Лупак диспонує добре розробленою структурою. Вона плюралістична та інтердисциплінарна щодо теоретико-методологічної бази. Об'єктом дослідження стали шевченкознавчі праці авторів західної діаспори (США, Канади, Франції, Німеччини, Іспанії), зокрема В.Барки, Р.Бжеського, Л.Білецького, Ю.Бойка, Г.Грабовича, Д.Донцова, Л.Луціва, І.Огієнка та ін. періоду 1945–1991 рр.

Дисертація вибудувана на стійкому теоретичному потенціалі, що уможливлює об'єктивне осмислення христологічного діаспорного шевченкознавства як метакритичного та історіографічного об'єкта. У першому розділі, який власне розглядає артикульовану тезу, представлено детальний стан досліджуваної проблеми. Дисерантка по-науковому виважено оцінює кожну працю (с. 24–27), зважає на подекуди контроверсійний характер висловлених думок літературознавців (як-от, В.Пахаренка (с.28), Г.Грабовича (с.28) та ін.). Авторка залучає до аналізу праці маловідомих дослідників (наприклад, Д.Бучинського), оминаючи при цьому знані імена шевченкознавців діаспори. Свою позицію обґруntовує специфікою дослідження: власне наголошуванні на христологічній інтерпретації. Значна кількість опрацьованих критичних текстів, де головними темами є духовні пошуки Шевченка, його релігійний світогляд, парадигма християнського дискурсу, дають їй підстави «відзначити певний брак осмислення христологічних підходів у літературознавчих працях еміграційних вчених взагалі та шевченкознавчих зокрема» (с.39). Це, своєю чергою, приводить М.Лупак до з'ясування специфіки формування позаматерикового шевченкознавства. Об'єктом уваги у її роботі стали праці саме західної діаспори, написані у вільних умовах. Тоді як літературознавство східної (в радянських республіках та країнах соцтабору)

перебувало під політичним пресом марксистсько-ленінської парадигми. Фаховий критичний аналіз здефініціював ще одну особливість: більша частина діаспорних дослідників Кобзаря є вихідцями із західних чи правобережних теренів України (с.44). Ба більше: не кожен автор був готовий до проникнення в художній світ генія з позицій христології. Тут слушною видається думка про вагомість такого чинника, як «питома релігійність українців і діяльність Церкви» (с.48). Відзначу постійне опертя дослідниці на літературознавчі тексти, на критичні тексти про критичні тексти.

Дисертація читається легко і приємно, відчувається сформований науковий стиль. Проте, вважаю, потребують дефініцій окремі поняття: «епістемологія» (с.41), «інкультурація» (с.54), «експлікування» (с.52) та ін. Думаю, українські замінники будуть доречніші. Неоднозначною змістово постає і така словесна конструкція, як «метасистема» (неодноразово використовується у дисертаційному тексті). Натомість фахово окреслено характерні риси христології як теорії і практики тлумачення, обґрунтовано логічність пошуку причин витоку, розуміння людського буття із залученням Святого Письма, праць з патристики, християнської теології, екзегетики, котрі є методологічною основою для пізнання дійсності.

Оскільки термін «христологія» вживається у доволі різних сенсах, то авторка дисертації базовою для своїх теоретичних міркувань обирає концепцію П.Іванишина, котрий дав широке загальнометодологічне визначення християнської герменевтики як «стратегії витлумачення явищ буття крізь призму християнства» (с.59). І вужче: тут христологія постає як одна із літературознавчих інтерпретацій – «теорія і практика витлумачення художньо-літературних феноменів крізь призму християнської духовності» (с.59). Загалом дисерантка приймає позицію літературознавця про христологію як герменевтичну методологію, у структурі якої виокремлено три основні групи: богословську, християнсько-філософську і власне наукову (с.59). Ведучи мову про богословську групу, вона вживає терміни, які

очевидно потребують тлумачення: «пневматологічний», «тринітарний», «теофанійний» та ін. (с.59). І ще: оскільки П.Іванишин є чи не єдиним на сьогодні розробником теорії христології, і до того ж керівником дисертації М.Лупак, то закрадалися сумніви, наскільки дисертантка перебуватиме під впливом його літературознавчого авторитету. Праця засвідчила: поділяючи основні ідеї П.Іванишина, молода дослідниця немов «вдихає» у них власне бачення і тлумачення. Особливо, коли йдеться про христологію Д.Донцова. Попередньо пострукутурувавши всі христологічні праці за типами суспільної свідомості: літературознавчий тип (В.Барка, Л.Луців, Л.Білецький, ін.), релігійно-філософський (І.Огієнко, Д.Козій, ін.), політико-філософський (Д.Донцов), дисертантка посутьно аналізує критичні тексти. Так, демонструючи чітке опертя на твори Шевченка і праці Донцова (про що свідчать точні цитування), вона подає своє розуміння постаті останнього у ставленні до Т.Шевченка: «Саме поет виводить мисленника на дорогу націоналізму і в політиці, і в літературі» (с.147). При цьому мінімізовано, як на мене, апелювання до думок П.Іванишина – знаного донцознавця. Фаховий аналіз праць Донцова показує його унікальну здатність проникати у різні змістові рівні універсу му Шевченка. Аби ствердити інтерпретацію автора «Націоналізму», що ««Кобзар» – це, по суті, українська Біблія, що «Шевченкове Слово-Logos викликає духовну революцію» (с.157), необхідно уважно вчитуватися не тільки у критичні тексти. А що важливіше – глибоко осмислити текст Святого Письма, що й демонструє дисертантка. Впродовж читання дисертації неодноразово ловила себе на думці, як тонко вона відчуває кожен рядок Біблії. Це дуже імпонує.

До безпосереднього аналізу конкретного літературознавчого тексту долучаються думки інших критиків про нього. Це так званий «текст про текст», «тлумачення тлумачення», і М.Лупак володіє науковим інструментарієм осмислення такого гатунку критики. Тут ідеться найбільше про літературознавчий тип осмислення творчості Шевченка (Л.Білецький, В.Барка, Д.Козій). Так, зацікавлює аналіз терміну «шевченкізм» (с.93)

Ю.Бойка («християнська спрямованість як чинник організації художнього твору»). Або ж те, як дисерантка інтерпретує погляди цього критика на епізоди з поеми «Великий льох» (зокрема, епізод із народженням двох Іванів – одвічної боротьби добра і зла). Авторка дисертації слушно зазначає: оцінка інтерпретатора поезії Кобзаря ґрунтуються здебільшого на його власному досвіді богоспілкування (с.99).

Вдумливо опрацьовано шевченкознавчу есеїстку Л.Плюща, математика за фахом. Дисерантка вловлює іноді малопомітні деталі в його критичній лабораторії на кшталт зіставлення біблійного праведного Йова з героєм «Москалевої криниці». Вона акцентує на неабиякій обізнаності автора із методологічними здобутками ХХ ст., зауважує нову проблему, яку порушив Л.Плющ: Шевченко добре знати науку Максима Ісповідника, житіє якого мало значний вплив на становлення особистості поета (с.110). Я ж відзначу ґрунтовні знання методологічного христологічного дискурсу самої дисерантки. Вона об'єктивно вивіряє кожну проголошену думку, тактовно відзначає певні ризики і невідповідності у судженнях літературознавців.

Ведучи мову про релігійно-філософський тип христологічного витлумачення, дослідниця (вслід за П.Іванишиним) наголошує на важливому методологічному моменті: «христологічне пізнання мусить бути просвітлене вірою, тобто дослідник мусить бути християнином або принаймні глибоко поважати християнську традицію» (с.118). У такому руслі проаналізовано тексти І.Огієнка, Д.Бучинського, Д.Козія. Так, дисерантка обмірковує Огієнкову інтерпретацію моменту Благовіщення у поемі «Марія» (с.122). Її аналіз спрямований на вислів Д.Бучинського, що «...могутні ідеї Ісуса Христа стали Шевченковою релігією» (с.125). Багато уваги у дисертації відведено працям Д.Козія, осмислено його концепцію «шевченківської людини» (с.127), «дар харизми» (с.127); зацікавлює спроба Д.Козія осягнути душевну організацію Поета. А чи трактування різних сфер любові (за М.Шеллером, два її види, одна з яких прагне вгору, інша – вниз (с.137). Відзначу проникливе відчитування літературознавчих текстів, об'єктивні

коментарі та зауваги, вправне відшукування спірних моментів, стійке опертя на тексти Шевченка, Біблії, писання Отців Церкви і т. ін.

У підрозділі 2.2 розглянуто спорадичні христологічні тенденції, що представлені у статтях Є.Маланюка, Л.Луціва, Г.Грабовича та ін., проаналізовано різночитання творів Шевченка. Названі автори борються із фальшуванням творчості поета. Дисерантка осмислює трактування християнства Шевченка у Є.Маланюка через поняття «еллінізму»: у нас нема караючого Бога – Саваофа, Єгови, московського «Царя небеснаво». Наш Спаситель завжди в колі родини. Вона по-науковому зважує кожну критичну думку, спираючись на об'єктивність поезії Шевченка, «вислуховує» різні погляди на одну проблему (наприклад, Є.Маланюка і Р.Бжеського – про антропоцентризм Кобзаря (с.166)). Аргументованості висловлювань дисерантки сприяють хороші знання з християнської філософії і релігійних традицій українського народу (зокрема, традиції свят – як у народі, так і в поета). Інтерпретація тези «Шевченко – пророк» у різних літературознавців крізь призму «Псалмів Давидових» оприявнює взаємообумовленість між національно незалежним та вільним християнським віросповіданням (с.170). Так небезпідставно висновує авторка дисертації.

Загалом підрозділ 2.2 дещо грішить певною описовістю, невпорядкованістю, повторенням думок. Все про все. Розмаїття спорадичних підходів, думаю, слід було б систематизувати за тенденціями. Це сформувало б текстово-змістову цілість.

Тепер щодо висновків. Вони невиправдано великі і стосовно до розділів (по 3 стор.), і до роботи загалом. 10 сторінок (!!!) – обсяг висновків до дисертаційної праці. Занадто розлогі за рахунок несуттєвої інформації. Цілі абзаци перенесені з тексту дисертації, вони не мають на меті підвести підсумки, а, навпаки, відволікають увагу від головного. Отже, бракує лаконічності, конкретності, точності у формулюванні результатів праці.

На самкінець висловлює свої зауваги про термін «постколоніальний». Тож, це період у літературі, котрий охоплює кінець 80-их – початок 90-их рр.

ХХ ст. і стосується виключно до материкової України. У дисертації ж мова йде про діаспорне шевченкознавство, тому вживання такої ідеологеми, як на мене, є недоречним. Тим паче, називати сучасне літературознавство (XXI ст.) «постколоніальним» (с.55, с.57) незрозуміло і, врешті, неетично.

Отже, робота М.Лупак – дослідження високого наукового гатунку, засвідчує ерудованість, вправність, спостережливість, чітку логіку думки її авторки. Дисерантка здійснила вдалу спробу осягнути діаспорне христологічне шевченкознавство з усіма більш-менш цілісними та спорадичними літературно-критичними, історико-літературними та теоретичними міркуваннями, що є фактом і невід'ємною частиною українського літературного процесу повоєнного періоду. Вона вміло оперує науковою термінологією, демонструючи ґрунтовні знання з філософії, психології, релігієзнавства, а також – досконале володіння текстом Біблії.

Дисертацію характеризує добре вироблений науковий стиль, свої міркування дослідниця викладає об'єктивно й чітко. Висловлені тут зауваження мають радше частковий характер і анітрохи не применшують ваги наукових результатів даного дослідження. Список публікацій нараховує 311 позицій, сумлінно оформленний. Список авторських публікацій свідчить про високий науковий рівень дисерантки, її участь у багатьох конференціях.

Автореферат точно і пропорційно відбиває зміст дисертації.

Таким чином, дисертація М.Лупак «Шевченкознавство української діаспори (1945–1991): христологічний аспект» відповідає усім вимогам, що ставляться до робіт такого типу, а її авторка цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук.

Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
імені акад. М.Возняка
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Легка

О.С.Легка